

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.26, november 2025

Indledningen er redigeret af Kim Steen Ravn og Steen Tullberg

Tilsyn ved ph.d. Christian Egander Skov

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“[Tale ved grundlovsfest]”

ved Jens Lei Wendel-Hansen

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Talen i Tivoli på grundlovsdag 1857
- 3 Efterspil
- 4 Anvendt litteratur

1 Anledning

Grundtvigs tale i Tivoli ved grundlovsfesten 5. juni 1857 tager udgangspunkt i tidens endnu uafklarede situation angående helstatens forfatningsforhold og den nationale og skandinavistiske politiske strømning, der var en reaktion på Det Tyske Forbunds indblanding i det, man fra dansk-national side betragtede som indre danske forhold.

Som følge af aftalerne med stormagterne, ikke mindst Rusland, efter Treårskrigen (1848-1851) var den danske regering forpligtet til at holde den såkaldte helstat, bestående af kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, samlet, og den helstatslige regering Bluhme havde med kundgørelsen af 28. januar 1852 stillet en fællesforfatning i udsigt. I september 1855 havde den danske Rigsdag selv ophævet en række paragraffer i Junigrundloven og begrænset sine egne beføjelser til kun at angå særlige danske anliggender — i udgangspunkt de anliggender, som hørte under Indenrigsministeriet, Justitsministeriet og Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Militære, udenrigspolitiske og finansielle spørgsmål blev med Fællesforfatningen, der udstedtes den 2. oktober 1855 af P.G. Bangs regering, reguleret af regeringen og et noget mere konservativt indrettet Rigsråd med også slesvigske, holstenske og lauenborgske medlemmer (Himmelstrup og Møller 1970, s. 73 f.).

Fra begyndelsen skabte denne ordning politisk splid. Fra dansk-national side havde man problematiseret, at den dansk-tyske konstitutionelle helstat ikke tillod rigets nationalt danske borgere at forfølge deres egen nationale skæbne, eventuelt i forbindelse med det øvrige Skandinavien (Glenthøj 2014, s. 270 f.). Det bidrog også til en stadig større samling om det skandinavistiske projekt, som f.eks. sås ved det storstilede skandinaviske studentermøde i 1856 (Glenthøj og Ottosen 2021, s. 298-302).

Fra Holstens side beklagede man sig over ikke at være blevet hørt i forfatningsprocessen – et krav, som Det Tyske Forbund, som Holsten var medlem af, bakkede op om (Glenthøj 2014, s. 259 f.).

Fra den danske regerings perspektiv blev den holstenske opposition herefter vedvarende en torn i øjet, som reelt umuliggjorde den politiske sameksistens, som Januarkundgørelsen ellers havde stillet i udsigt.

En lille måned før Grundtvig holdt sin grundlovstale i Tivoli i 1857, var den nationalliberale politiker C.C. Hall blevet udpeget til konseilspræsident. Hall var en pragmatisk politiker, men hans tilknytning til det ejderdanske og skandinavistiske nationalliberale parti fik de nationale, således også Grundtvig, til at vejre morgenluft i forhold til en mere dansk-national og skandinavisk politisk linje (Glenthøj 2014, s. 262).

Da Grundtvig den 5. juni 1857 tog ordet i Tivoli skal han have sammenlignet sig med Danmark ved at sige, at også han var en syg mand, og at han derfor tillod sig at beholde hatten på (*Aarhus Stifts-Tidende* 1857, sp. [3]).

2 Talen i Tivoli på grundlovsdag 1857

Grundtvig udtrykker i talen det forhold, at en grundlov ikke er noget værd uden det rige, den er knyttet til, og det bringer ham videre til at besvare spørgsmålene, hvor Danmarks Rige er, hvilket sprog man taler dér, og hvad der adskiller Danmarks Riges Grundlov fra andre forfatninger. Grundtvig spiller dermed på den uafklarethed mellem det danske og det tyske, der eksisterer blandt borgerne i den dansk-tyske helstat, og hvad det betyder for forståelsen af, hvad Danmark er. Han besvarer spørgsmålene med, at Danmarks Rige ligger nord for Tyskland, at man dér taler dansk, og at det kendetegnende ved Grundloven er den frihed, som den er skabt af og selv skaber (s. 525).

Grundtvig opstiller i talen modsætningen mellem et nordisk forbund og Det Tyske Forbund og ser kun en rigtig mulighed, nemlig det nordiske, da Det Tyske Forbund “ikke vil, at Danmarks Rige maa ligge nordenfor Tydskland”, dvs. forbundet ønsker ikke, at nationen Danmark eksisterer. Han imødegår beskyldningen mod det nordiske forbund for at være en umulig, ufornuftig og rent poetisk tanke ved netop at erkende, at det er en poetisk tanke, eftersom “alt Stort og Dybt med gjennemgribende Sandhed er jo meget poetisk” (s. 525). Ved at henvise til digtet om Margrethe 1. i den danske Rimkrønike mener han dog at godtgøre, at Kalmarunionen hverken var ufornuftig eller umulig. Han mener i den forbindelse ikke, at Rimkrønikens digter kan regnes for at være en stor poet (s. 525). Læs digtet i Grundtvigs “Udtog af den gamle danske Rimkrønike” (1816) [her](#).

Skønt Grundtvig ikke finder, at Rimkrønikens digter har ganske ret i, at “Ingen Vold eller Verdens Magt / Kan de samme Riger beskade [dvs. beskadige], / Imens de blive ved samme Pagt” (s. 525), så finder han dog heri afgjort en bedre garant for Danmarks overlevelse, al den stund at de nordiske lande ikke stræber hinanden efter livet, men vil hinanden det bedste.

Grundtvig ender med på denne baggrund at udråbe et leve for “det gjenfødte *nordiske Forbund*” (s. 526).

3 Efterspil

Referater af mødet på grundlovsdag i Tivoli kom vidt omkring – både indenlands og udenlands. Således viderebragte både *Den vestslesvigske Tidende*, den holstenske *Altonaer Mercur* og den norske *Christiania-Posten* Grundtvigs leve for det genfødte nordiske forbund (*Den vestslesvigske Tidende* 1857, sp. [3], *Altonaer Mercur* 1857, sp. [1] f. og *Christiania-Posten* 1857, sp. [1] f.). I den venligtsindede del af pressen blev talen bl.a. kaldt “humoristisk” og citaterne fra “Udtog af den gamle danske Rimkrønike” velvalgte (*Dagbladet* 1857, sp. [3]).

Det nationale og skandinavistiske synspunkt, som Grundtvig bidrog til med sin tale i 1857, fik et godt tag i den danske befolkning. Det gjorde det ikke mindst på grund af den udbredte danske opfattelse af holstensk opposition og Det Tyske Forbunds indblanding i danske anliggender som følge af forsvaret for forbundslandet Holstens rettigheder. Da Fællesforfatningen i november 1858 ophævedes for Holstens og Lauenborgs vedkommende (Himmelstrup og Møller 1970, s. 74 f.), fik de nationale kræfter nyt håb om, at de dele af riget, der ikke var knyttet til Det Tyske Forbund nu kunne bestemme deres egen skæbne. Således skrev den nationalliberale avis *Fædrelandet*:

At der vedbliver at bestaae en dansk-slesvigske Fællesforfatning, og at den i Kraft af samme bestaaende dansk-slesvigske Repræsentation vil have at tage Beslutning om alle Forfatningsforandringer og navnlig om Betingelserne for Holstens og Lauenburgs mulige Gjenoptagelse i Fællesforfatningen, det bør være baade dem, der beklage hint Offer, og dem, hvem vor constitutionelle og nationale Udvikling især ligger paa Sinde, en stor Trøst” (*Fædrelandet* 1858, s. 1.079).

Indtil krigen i 1864 opretholdt Grundtvig synspunktet, at Det Tyske Forbund skulle holde sig ude af dansk-slesvigske anliggender. I januar 1861 var han således en af de stiftende medlemmer bag den ejderdanske Dannevirkeforening, som for fædrelandets selvstændigheds skyld afviste “enhver fremmed Indblanding i vore Anliggender norden for Eideren” (*Love for Dannevirkeforeningen* 1861, s. [2]). Synspunktets folkelige opbakning blev dokumenteret samme år, da Dannevirkeforeningen forestod en underskriftindsamling om spørgsmålet, der fik 71.000 underskrifter (Karpantschof 2019, s. 234).

4 Anvendt litteratur

- *Altonaer Mercur* (1857) nr. 134, den 9. juni. Altona.
- *Christiania-Posten* (1857) nr. 161, den 13. juni. Christiania.

- *Dagbladet* (1857) nr. 130, den 8. juni. København.
- *Den vestslesvigske Tidende* (1857) nr. 73, den 10. juni. Møgeltønder.
- *Fædrelandet* (1858) nr. 260, den 8. november. København.
- Glenthøj, Rasmus (2014) *1864. Sønner af de Slagne*. København.
- Glenthøj, Rasmus & Ottosen, Morten Nordhagen (2021) *Union eller undergang*. København.
- Himmelstrup, Jens & Møller, Jens (1970) *Danske Forfatningslove 1665-1953*, 2. ændrede udg. København.
- Karpantschof, René (2019) *De stridbare danskere*. København.
- *Love for Dannevirkeforeningen* (1861). København.
- *Aarhus Stifts-Tidende* (1857) nr. 120, den 10. juni. Aarhus.